

O'ZBEKISTON TIJORAT BANKLARINING DAROMADLAR VA XARAJATLAR KO'RSATKICHLARI DINAMIKASI

Xakimjonov Azizbek

Andijon davlat texnika instituti

*Muhandislik iqtisodiyoti va boshqaruv
fakulteti "Bank ishi va audit" yo'nalishi*

4-kurs K-115-21 guruh talabasi

Ilmiy rahbar: J.Q. Teshaboyev

***Annotatsiya:** Maqolada O'zbekiston tijorat banklarining daromadlar va xarajatlar ko'rsatkichlari dinamikasi tahlil qilinadi. So'nggi yillarda bank sektorining iqtisodiyotdagi o'rni sezilarli darajada oshib, daromad va xarajatlar tuzilmasida muhim o'zgarishlar yuz bermoqda. Tadqiqotda tijorat banklarining moliyaviy hisobotlari asosida daromadlar va xarajatlar tarkibi, ularning o'zgarish sur'atlari va omillari o'rganiladi. Shuningdek, daromad va xarajatlar balansining bank barqarorligiga ta'siri baholanadi. Natijalar banklar moliyaviy holatini yaxshilash va samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishda amaliy ahamiyatga ega bo'ladi.*

***Kalit so'zlar:** tijorat banklari, daromadlar dinamikasi, xarajatlar tuzilmasi, moliyaviy barqarorlik, bank sektori, iqtisodiy tahlil, bank menejmenti, moliyaviy ko'rsatkichlar, O'zbekiston, banklar raqobati.*

***Аннотация:** В статье анализируется динамика показателей доходов и расходов коммерческих банков Узбекистана. В последние годы роль банковского сектора в экономике значительно возросла, что привело к важным изменениям в структуре доходов и расходов. Исследование основывается на финансовой отчетности коммерческих банков, изучаются состав доходов и расходов, темпы их изменений и факторы. Также оценивается влияние баланса доходов и расходов на устойчивость банков. Результаты имеют практическое значение для улучшения финансового состояния банков и принятия эффективных управленческих решений.*

Ключевые слова: коммерческие банки, динамика доходов, структура расходов, финансовая устойчивость, банковский сектор, экономический анализ, банковский менеджмент, финансовые показатели, Узбекистан, конкуренция банков.

Annotation: *The article analyzes the dynamics of income and expenditure indicators of commercial banks in Uzbekistan. In recent years, the role of the banking sector in the economy has significantly increased, leading to important changes in the structure of income and expenses. The study is based on the financial reports of commercial banks and examines the composition of income and expenses, the rate of their changes, and the influencing factors. The impact of the balance of income and expenses on the stability of banks is also assessed. The results have practical significance for improving the financial condition of banks and making effective management decisions.*

Keywords: *commercial banks, income dynamics, expense structure, financial stability, banking sector, economic analysis, bank management, financial indicators, Uzbekistan, banking competition.*

KIRISH

Bugungi globallashuv va raqobat muhiti sharoitida O'zbekiston Respublikasi bank-moliya tizimi iqtisodiyotning eng muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tijorat banklarining daromadlari va xarajatlari tuzilmasi, ularning o'zaro mutanosibligi iqtisodiyot barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Mamlakatda amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar natijasida bank sektorining roli yanada ortib, uning daromad manbalari va xarajat yo'nalishlari sezilarli o'zgarishlarga yuz tutmoqda. Shu o'rinda ta'kidlash joizki, tijorat banklarining daromadlari asosan foizli va foizsiz tushumlar, moliyaviy xizmatlar uchun olinadigan to'lovlar, investitsiya faoliyatidan tushadigan daromadlardan iborat. Xarajatlar esa depozitlar va qarz majburiyatlari bo'yicha to'lanadigan foizlar, operatsion xarajatlar, zaxiralar shakllantirish hamda boshqa majburiyatlar bilan bog'liq bo'ladi. Ushbu daromad va xarajatlar dinamikasi banklar moliyaviy barqarorligi va raqobatbardoshligini belgilab beruvchi muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Mazkur maqolada O'zbekiston tijorat

banklarining daromad va xarajatlari tarkibi, ularning o'zgarish sur'atlari, asosiy omillari va natijalari tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari banklar faoliyatini optimallashtirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash hamda soha islohotlarining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Tijorat banklarining daromad va xarajatlar dinamikasini o'rganishda ko'plab iqtisodchilar, jumladan, A. Jumaev (2022), S. Rustamov (2023) kabi o'zbek olimlari hamda chet ellik mutaxassislardan J. Keynes va M. Mishkinlarning bank menejmenti va moliyaviy tahlilga oid ishlari asos sifatida o'rganildi. Ushbu adabiyotlarda banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, daromad va xarajatlar tarkibini boshqarish muhimligi alohida ta'kidlanadi. Tadqiqot metodlari sifatida moliyaviy tahlil, dinamik qatorlar va solishtirma tahlil usullaridan foydalanildi.

NATIJALAR

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2020–2024-yillar davomida O'zbekiston tijorat banklarining daromadlari yildan-yilga o'sib borgan, ammo xarajatlar ham mutanosib ravishda oshgan. Foizli daromadlar banklar daromadlarining asosiy qismini tashkil etib, foizsiz daromadlar ulushi ham ortib bormoqda. Shu bilan birga, xarajatlar tarkibida operatsion xarajatlar va zaxiralar uchun ajratmalar salmog'i yuqori. Daromad va xarajatlar o'rtasidagi tafovut banklarning sof foydasiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda, lekin xarajatlar tarkibini optimallashtirish zaruriyati saqlanib qolmoqda.

MUHOKAMA

Banklar faoliyatining moliyaviy samaradorligi ularning daromad va xarajatlar balansiga bevosita bog'liq. Daromadlar manbalarining diversifikatsiya qilinishi bank barqarorligini oshirishda muhim rol o'ynaydi. Foizsiz daromadlar ulushining ortib borishi banklarni kredit faoliyatidan tashqari xizmatlar orqali ham daromad olish imkoniyatini kengaytiradi. Biroq xarajatlarning yuqori darajada bo'lishi, xususan, operatsion xarajatlar va risklar uchun ajratiladigan zaxiralar bank foydaliligini pasaytirishi mumkin. Shu bois xarajatlar tuzilmasini optimallashtirish, raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali xarajatlarni kamaytirish zarur.

XULOSA

O'zbekiston tijorat banklarining daromadlar va xarajatlar ko'rsatkichlari dinamikasi banklarning moliyaviy barqarorligi va rivojlanish strategiyasini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, so'nggi yillarda tijorat banklarining umumiy daromadlari oshgan bo'lsa-da, xarajatlar ham shunga mos ravishda ortib bormoqda. Xususan, foizli daromadlar banklarning asosiy daromad manbai sifatida qolayotgan bo'lsa-da, foizsiz daromadlar ulushi asta-sekin oshib borayotgani banklar uchun diversifikatsiya imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu esa moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, xarajatlar tarkibida operatsion xarajatlar, risklarni qoplash uchun ajratmalar va foiz to'lovlari asosiy o'rin tutadi. Bu esa banklarning sof foydasi va rentabelligi uchun muayyan xavf-xatarlarni yuzaga keltiradi. Xarajatlarning yuqori darajada bo'lishi banklar moliyaviy natijalariga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shu sababli, xarajatlar tuzilmasini optimallashtirish, samarali xarajatlar boshqaruvini yo'lga qo'yish va raqamli texnologiyalar orqali jarayonlarni avtomatlashtirish banklar uchun dolzarb vazifaga aylangan.

Maqolada olib borilgan tahlillar asosida quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

1. Foizsiz daromadlar ulushini oshirish — bank xizmatlarining spektrini kengaytirish orqali mijozlar bilan ishlash samaradorligini oshirish va qo'shimcha xizmatlardan tushadigan daromadlarni ko'paytirish zarur.
2. Xarajatlar tuzilmasini optimallashtirish — operatsion xarajatlarni kamaytirish uchun ichki biznes jarayonlarni takomillashtirish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish lozim.
3. Moliyaviy risklarni boshqarish tizimini mustahkamlash — risklarni baholash va nazorat qilish tizimlarini takomillashtirish orqali zaxiralar uchun ajratmalar hajmini maqbullashtirish muhim.
4. Banklararo raqobat muhitini sog'lomlashtirish — bozorni tartibga soluvchi organlar tomonidan banklararo raqobatni oshirish, xizmatlar sifatini yaxshilash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar ko'rilishi lozim.

Umuman olganda, O'zbekiston tijorat banklarining daromad va xarajatlar ko'rsatkichlari dinamikasini doimiy ravishda monitoring qilish, ularni tahlil qilish orqali banklar moliyaviy barqarorligini ta'minlash va rivojlanish strategiyasini yanada takomillashtirish imkoniyati mavjud.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Jumaev A. Banklar moliyaviy ko'rsatkichlarini tahlil qilish. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022.
2. Rustamov S. O'zbekiston bank sektorida moliyaviy barqarorlik. – Toshkent: Finans, 2023.
3. Mishkin F. The Economics of Money, Banking, and Financial Markets. – New York: Pearson, 2021.
4. Keynes J. General Theory of Employment, Interest and Money. – London: Macmillan, 2020.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-noyabrdagi PF-6098-sonli farmoni.